

NEO-CON YAKLAşIMIN GEORGE W. BUSH DÖNEMİNDEKİ ETKİSİ VE DONALD J. TRUMP DÖNEMİ OLASI BEKLENTİLER^{*}

THE IMPACT OF NEO-CONS APPROACH DURING GEORGE W. BUSH ERA AND POSSIBLE EXPECTATIONS OF DONALD TRUMP ERA

Onur GÜRELⁱ

Öz

Uluslararası ilişkiler açısından Soğuk Savaş ertesini dönemin dönüm noktası olarak tanımlanan, 11 Eylül saldırıları sonrası, yönetim kademesinde üst düzey mevkilerde bulunan Neo-conlar, realizm ve idealizm teorilerinin sentezinden oluşan perspektifleri çerçevesinde oluşturdukları geleneksel realist bakış açısının önüne geçen politikalarını George W. Bush döneminde uygulamaya sokarak belirleyici etkiye sahip olmuşlardır. Çalışma, geleneksel olarak ABD dış politikasının şekillenmesinde öncü teoriler realizm ve idealizm ile George W. Bush dönemi dış politikasında önemli rol oynayan Neo-con yaklaşımın değerlendirilmesini ve 8 Kasım 2016 tarihinde ABD’de yapılan başkanlık seçimi sonucunda zafere ulaşan Donald J. Trump’ın günümüze kadar olan süreçte izlediği politikalarının analizine dayalı olarak olası beklentilerin değerlendirilmesini hedeflemiştir.

Anahtar Kelimeler: İdealizm, Realizm, Neo-con Yaklaşım, G. W. Bush, D. J. Trump.

Abstract

After the September 11 attacks that is defined as the turning point of the Cold War era, in terms of international relations, Neo-cons which is at the top level of management, they have a decisive influence by putting their politics in front of the traditional realist view that they created within the perspective of the synthesis of theories are realism and idealism in the period of George W. Bush. This study aims to evaluate the realist and idealist approach which has shaped the US foreign policy, and aims to evaluate Neo-con approach which has a significant role in George W. Bush's presidential era, and also which aimed to assess possible expectations based on an analysis of the policies of Donald J. Trump who became the US president with the election of 8 November 2016.

Keywords: Idealism, Realism, Neo-con Perspective, G. W. Bush Era, D. J. Trump Era.

^{*} Bu makale kısmen yazarın “Yeni Muhafazakârlar’ın Dış Politik Perspektifi Bağlamında İkinci Körfez Krizi’nin Türk–Amerikan İlişkilerine Etkisi” (2014) başlıklı yüksek lisans tezine dayanmaktadır ve 26-27 Ekim 2017 tarihlerinde, Karadeniz Teknik Üniversitesi tarafından düzenlenen “I. Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Kongresi”nde sunulmuş, bildiri özetleri kitabında yer almıştır.

ⁱ Uludağ Üniversitesi, İİBF, Uluslararası İlişkiler Bölümü, Doktora Öğrencisi. E-posta: 711716010@ogr.uludag.edu.tr

1. GİRİŞ

ABD dış politika yönetimleri tarafından alınan kararlarda ve uygulamalarda uluslararası ilişkiler teorilerinin önemli bir yere sahip olduğu, belli bir düşüncenin/bakış açısının da politik amaçlar doğrultusunda şekillendiği görülmektedir. Soğuk Savaş sonrası dönemde ABD'nin dış politika konusunda uygulayacağı stratejiler bağlamında, siyasi düşünür ve akademisyenler, düşünceleri ile geleceğe yönelik farklı yaklaşımlarını yansıtmışlardır. Francis Fukuyama, 1989 yılında ele aldığı "*Tarihin Sonu*" (Fukuyama, 1989) adlı çalışmasıyla liberalizmin ve Batı'nın üstünlüğünü vurgularken, Samuel Huntington, "*Medeniyetler Çatışması*" (Huntington, 1993) adlı çalışmasında Batı'yı bir arada tutacak ortak düşman arayışına giderek, bundan sonra asıl çatışmanın din ve kültürler arasında olacağını vurgulamıştır.

Bu çalışma, Amerikan dış politikasının öncü teorileri realizm ve idealizm ile her iki teoriyi birleştiren anlayışlarıyla Neo-con yaklaşımın, G. W. Bush dönemi dış politikasındaki etkisini ve ABD'nin 45. devlet başkanı seçilen Donald J. Trump döneminde gerçekleşebilecek olası, benzer politikaların analizini hedeflemiştir.

Çalışmanın giriş bölümü sonrası, ikinci bölümde, teorik çerçeveyi kurmak bakımından, uluslararası ilişkiler disiplindeki temel yaklaşımlar idealizm ve realizm ile 11 Eylül 2001 terör saldırıları sonrası Amerikan yönetimde belirgin bir şekilde etkinliğini arttırmış olan Neo-con yaklaşım, teorik dinamikler kapsamında incelenmiştir. Üçüncü bölümde, Başkan G. W. Bush yönetiminin fikir kadrosunu oluşturan Neo-conlar tarafından ortaya konan yaklaşım, yaşanan gelişmeler kapsamında teorik yaklaşımlar ışığında incelenmiş ve Amerikan dış politikasına etkisi tartışılmıştır. Dördüncü bölümde, 8 Kasım 2016 tarihinde yapılan ABD başkanlık seçimi sonuçlarına göre (<http://edition.cnn.com/election>), Barack Obama'dan görevi devralan D. J. Trump'ın, başkanlık dönemi güncel gelişmeleri bağlamında yaklaşımları irdelenmiştir. Sonuç bölümünde, günümüz gelişmeleri ve gelecek varsayımları ile birlikte genel bir değerlendirme yapılmış, çalışmanın eleştirel kısımları göz önünde bulundurularak eksik yanları tartışılmış ve oluşabilecek yeni bir politikanın açıklanabilmesi hedeflenmiştir.

2. TEORİK ÇERÇEVE

Devletlerin birbirleriyle ya da devlet olmayan aktörlerle olan ilişkileri, dış politik yaklaşımları; ekonomik, sosyal ve siyasal çıkarlar doğrultusunda işbirliği ya da gerginliklere neden olabilmekte, bu durum da kaotik bir dünya düzeninin oluşmasına yol açmaktadır (Karadeli, 2006: 109). Bu nedenlerle, tüm sosyal bilimlerde olduğu gibi uluslararası ilişkilerde de konuları açıklayabilmek için teorilerden yararlanılmaktadır (Uzer, 2006: 55).

Teori, bilinen yaklaşımların ve bakış açılarının ötesine geçerek, sorunları daha derin irdelememiz gerektiğine işaret etmektedir. Bunun nedeni, genel olarak sorunların basite alındıklarında ve iyi analiz edilmediklerinde zaman içerisinde derinleşerek çözümün güç bir hal almasıdır (Yılmaz, 2010: 35-36). Bu çerçevede teoriler, belirli amaçlar ve işlevler üstlenirler. Örneğin, Aziz Augustine'nin realist Hristiyanlık açılımı olarak kabul görülebilecek haklı savaş doktrinleri, Machiavelli'nin kuralsız realizmine, Thomas

Hobbes'un realist egemenlik anlayışından Wilson idealizmine; Morgenthau realizminden, Kenneth Waltz neo-realist teorisine kadar tümünde politik bir amaç söz konusudur (Arıboğan, 2007: 329-330).

2000'li yılların başlangıcından itibaren uluslararası ilişkiler disiplini teorik anlamda dış politik amaçlar açısından çok farklı düzlemlerde arayışlara girmiştir. Ancak temel olarak politik amaçlara dayalı, bağımsız bir değişken olarak uluslararası sistem içerisinde dış politika kavramını analiz etmeye çalışan iki temel teoriden bahsedebiliriz. Bunlar, uluslararası sistemin anarşik bir yapısı olduğunu savunan realist yaklaşım ve barışın nasıl tesis edileceğine odaklanmış olan idealist yaklaşımdır (Waltz, 1996: 307). ABD dış politikasında belirli bir dönem yer edinmiş olan Neo-con yaklaşım ise, realistlerin güce yaptığı vurgu ile idealistlerin gelişmeye yaptığı vurguyu bir araya getirerek uluslararası ilişkiler literatüründeki teorik tartışmalara katkıda bulunmuştur (Lynch, 2008: 182-183). Bu çerçevede, çalışma, realizm ve idealizm teorileri temelinde ve Neo-con yaklaşım bağlamında değerlendirilmiştir.

2.1. Realist Yaklaşım

Uluslararası ilişkiler yaklaşımlarından en eski ve temel ekollerden biri olarak görülen, klasik realizmin temeli, 16. yüzyılda "*Prens*"i yazan, üstünlük arayışı ile güç sahibi olmaya vurgu yapan Niccolo Machiavelli (1532/2008) ve "*Leviathan*"ı yazan Thomas Hobbes'e (1651/2003) dayanmaktadır. İkinci Dünya Savaşı sonu idealizme tepki olarak kendini tekrar gösteren realist teorinin gelişimi, realist okulun babası olarak da anılacak olan 1948'de yayınlanan ve uluslararası ilişkilerde güce ulaşma mücadelesini vurgulayan kitabı "*Politics Among Nations*"ı yazan Hans J. Morgenthau (1948/1970) ve Morgenthau'nun fikirlerine destek veren "*Diplomacy*" isimli eseriyle tanınan Henry Kissinger (1994/2011), "*American Diplomacy, 1900–1950*" alışmasıyla bilinen George Kennan (1951), "*Theory of International Politics*" kitabı ile Kenneth Waltz (1979) gibi ABD kökenli yazarlar tarafından sağlanmıştır.

Realist teorinin temeli, g ve çıkara dayanmaktadır (Jahn, 2000: 15). Bu anlamda çıkar, güç ilişkileri çerçevesinde tanımlanmaktadır (Aydın, 1996: 93). Realistler, insanoğlunun varoluşundan beri kötü ruhlu olduğuna dayanarak doğası itibariyle gücün ve çıkarın cazibesinden etkilendiğini savunmuşlardır (Haas, 1999: 605-607). Realist okul mensupları politikayı bir çatışma süreci olarak görmektedirler ve bu süreç, politikanın temelini oluşturmaktadır (Arı, 2004: 36-37). Bu anlayışı savunanlara göre, uluslararası sistem bir merkezi devlet, bir st otorite ve bir hegemonik kapitalist g bulunmaması nedeniyle anarşiktir. Bu nedenle, devletler arasındaki mücadele olağandır (Arı, 2004: 50). Klasik realizme göre, devletler kendi çıkarlarını kendileri tayin ederler ve uluslararası arenada ulusal çıkarın takip edilmesi devletler için ahlaki bir gerekliliktir. Aktörlerin güvenebilecekleri tek dayanak sahip oldukları gctr. Anarşi kavramını vurgulayan klasik realistler, devletler arasında çıkan savaşların nedenlerini açıklamaya çalışmışlardır (Ateş, 2013: 62-64).

Hans J. Morgenthau'ya göre, uluslararası sistem içerisinde devletler arasında sürekli çıkar ve g mücadelesi vardır. Devletler bu mücadele de uluslararası sistemin temel aktörleridir;

ayrıca üniter ve rasyoneldirler (Morgenthau, 1946: 192). Realizme göre, devletlerin kendi aralarındaki ilişki sadece ulusal çıkarları doğrultusunda şekillenir ve bu çıkarlar ancak diğerlerine karşı elde edilecek üstünlükle sağlanabilmektedir (Jackson, 2007: 162).

Realist yaklaşımda, klasik realistler sonrasında neo-realistler (Yapısalcı realistler) karşımıza çıkmaktadır. Neo-realizm, 1960'lı yıllarda ortaya çıkan, uluslararası ilişkileri yine anarşi ve devlet temelinde değerlendiren bir yaklaşımdır (Ateş, 2013: 65). 1979 yılında Kenneth Waltz tarafından kaleme alınan "*Theory of International Politics*" isimli eserde, uluslararası ilişkiler literatüründe yapısalcı, sistemsal yaklaşım olarak geliştirilen neo-realizmi, klasik realizmden ayıran özellik, sistemin devlet ve diğer aktörlerin bir toplamı olarak ele alınmış olmasıdır. Buna göre Kenneth Waltz, uluslararası sistemle ilgili değerlendirmelerini bu aktörlerin davranışlarının etkileşimleri çerçevesinde ortaya koymuş, uluslararası politikayı, uluslararası sistem düzeyinde işleyen nedenler üzerinde yorumlamıştır (Waltz, 1979).

Kenneth Waltz'a göre anarşi, uluslararası ilişkileri düzenleyebilecek bir dünya devletinin var olmadığı olgusudur ve dünya uluslararası anarşi ortamında yaşamaktadır. Bu nedenle, devletlerin birincil hedefi var olmaktır ve merkezi bir otoritenin olmadığından dolayı da kaçınılmaz olan krizlerin de etkisiyle aktörlerin kendi başlarının çaresine bakması gerektiğini savunmuştur (Karadeli, 2006: 111-112). Neo-realist kuramcılar Robert Gilpin (Gilpin, 1983) ve Robert Keohane'ye (Keohane, 1986) göre, sistemde var olan anarşik yapıya rağmen işbirliği mümkündür (Waltz, 1979: 71-72). Bu rejimlerin, iktidarların yaklaşımları sayesinde olmaktadır ve tek bir hegemon gücün varlığı barış ve istikrar adına daha faydalı olacaktır (Arıboğan, 2007: 267-269).

2.2. İdealist Yaklaşım

Aristo ve Platon'dan başlayarak Hugo Grotius'tan Immanuel Kant'a uzanan idealist ve liberal düşünürler politikayı işbirliği ile çıkarların uyumlaştırılması süreci olarak görmüşlerdir (Arı, 2004: 36). Bu çerçevede, idealist uluslararası ilişkiler kuramcıları, devletlerarası barış ve uyumun sağlanabilmesi için uluslararası örgütlerin oluşturulması gerekliliği ile devletlerarası işbirliğinin artarak, askeri gücün önemini azalacağını savunmuşlardır (İşyar, 2013: 300). John Locke ve Immanuel Kant, her ülkenin var olma hakkı olduğunu ve buna saygı duyulması gerektiğini vurgulayarak barışçıl bir sistemi savunmuşlardır (Haynes, 2008: 143).

İdealistler, realist düşünürlerin insan doğası ve uluslararası sistem hakkındaki kötümser düşüncelerine karşılık, iyimser bir vizyona sahiptirler. İdealistlere göre insan tabiatı, bencillik ve saldırganlık içerse de, esas itibarıyla akılcıdır; uluslararası hukuk, uluslararası örgütler ile dünya kamuoyu, devletler arasındaki güvensizliğin aşılacak barış ve işbirliğinin kurumlaştırılmasını sağlayabilirler. İdealistler, insanlığın ortak çıkarları doğrultusunda karşılıklı çatışma olmadan, bireysel değerlere saygı duyarak işbirliğine açık bir uluslararası sistem yaratmak amacıyla hareket etmişlerdir (Waltz, 1979: 307-308).

İdealist görüş, materyalist bir bakış açısı ile politikayı ekonominin şekillendireceğini savunarak, uluslararası sistemin küresel anlamda işbirliği, uluslararası kurumlar, uluslararası

hukuk ve yaygın bir şekilde benimsenmiş silahsızlanma antlaşmaları ile yeniden dñzenlemenin mñmkñn olduğuna inanarak ve sistemdeki her bir aktñrñn ortaklıktan sağlayacağı kazanç üzerinde durarak, ekonomik meselelerin gñvenliđe göre daha kolay cözñlebileceđine vurgu yapmıştır (Iřyar, 2013: 292-293).

Uluslararası ilişkilerin bağımsız bir disiplin olarak ortaya cıktığı iki savaş arası dñnemde, idealistler, iyimser bir yaklaşımla dñnyanın gercekte nasıl olduğundan cok, nasıl olması gerektiğiyle ilgilenmiş ve ikisi arasındaki farkı hem teoride hem de pratikte ayıramayacak kadar ahlakcı; devletlere neler yapmaları gerektiğini söyleyecek ve yaptıklarını koydukları kurallar cercevesinde değerlendirecek kadar da hukukcu bir yapıda hareket etmişlerdir. Ancak Birinci Dñnya Savaşı'nı öngörme ve engellemedeki başarısızlıkları idealistleri derinden etkilemiş ve realist yaklaşımın uluslararası ilişkilerde yükselmesini sağlamıştır (Aydın, 1996: 92). İdealizme şekil veren en önemli gelişme, Birinci Dñya Savaşı sonu yaşanılan felaketin tekrarlanmaması amacıyla alınabilecek önlemler için yayınlanan Wilson ilkeleridir (http://www.bbc.co.uk/history/worldwars/wwone/fourteen_points.shtml). Başkan Woodrow Wilson'a göre, Miletler Cemiyeti yeni bir anlayış olan kolektif gñvenlik anlayışına bağlı olacak ve eski gñc dengesi unsurları ortadan kalkarak barışa dayalı bir dñya dñzeni ile savaşlar yaşanmayacaktır (Kissinger, 2011: 218).

Bu dñnemde kendisini idealist olarak tanımlayan dñřünür yoktur. İdealizmin bu anlamda felsefi temelini liberalizmden almaktadır. Detaylandırmak gerekirse iki yaklaşım arasındaki temel fark, idealizmin devleti uluslararası ilişkilerin temel aktñrñ olarak kabul ederken, liberaller birey odaklı bir görñřle uluslararası ilişkilerin cok aktñrlñ bir etkileşim olduğunu savunmaktadırlar. Ancak her iki anlayışta barış ve işbirliğine vurgu yaparak demokrasinin önemine değerindiklerinden beraber değerlendirilmişlerdir (Arı, 2004: 90).

İdealist yaklaşımın bir başka kolu olan neo-liberalizme göre, devletler arasında "karşılıklı bağımlılık" söz konusudur. Bu bağımlılık devletlerin dış politik davranışlarına, savaş ve barış konusunda aldıkları kararlara da yansımaktadır.(Ateş, 2013: 78-79) Neo-liberaller yalnızca kendi kazandıklarına odaklanırken, Neo-realistler diğerlerinin ne kazandığıyla da ilgilenirler. Neo-liberalizmin kurucuları kabul edilen Robert Keohane ve Joseph Nye'e göre "*karşılıklı bağımlılık*" kavramı gercek hayatta önem arz eder (Keohane ve Nye, 1977: 23). Neo-liberal teorinin "*rekabet*" olarak adlandırdığı kavram neo-realist teori tarafından "*catişma*" olarak tanımlanmaktadır (Arıboğan, 2007: 265-266). Neo-liberallere göre, Ulusal gñvenlik ile ekonomik refah devletlerin önceliğidir ve niyet, cıkar, iletişim gibi kavramlar gñc dağılımından daha önemlidir (Arıboğan, 1998: 230-231).

2.3. Neo-Con Yaklaşım

Trocki'nin sürekli devrim tezi ile George W. Bush'un dış politikasında uygulamaya calıştığı demokrasiyi tüm dñnyaya yayma dñřñncesi arasındaki paralelliği sağlayan Neo-con görñřñn fikir ve felsefesinin temelini (Muravchik, 2003: 26-28), 1899–1973 yılları arasında yaşamış, Yahudi asıllı sosyoloji profesñrñ Leo Strauss (Strauss, 1985) ve askeri stratejist ve akademisyen Albert Wohlstetter (Wohlstetter, 1977) oluşturmuştur. Her iki isim de siyasal

sistemler içinde ABD demokrasisinin en uygulanabilir seçenek olduğunu savunmuşlardır (Fukuyama, 2006: 32). Kurucu iki düşünürü göre, Amerika en iyi düzendir ve aynı zamanda bu iyi olanın sürdürülebilirliğini sağlamak için Niccolo Machiavelli'nin "*hedefe giden her yol mubahtır*" düşüncesine uygun hareket edilmelidir (Yanardağ, 2004: 88).

1960'lı ve 1970'li yıllarda Demokratlar'ı destekleyen Neo-conlar, ABD iç politikasında yaşanan çok kültürlülük, sosyal bozukluk, materyalizm ve anarşi; zenciler, öğrenciler, kadınlar, eşcinseller ve kültürel azınlıklar için yeni özgürlükleri savunan karşı-kültürel devrim niteliği taşıyan liberal gelişmeler nedeniyle, parti içinde bir mücadele başlatarak kendi fikirlerinin hâkim olmasını sağlamaya çalışmışlar ancak Demokratlar'ı kontrol etmek için verdikleri mücadele de anti-komünizm karşıtı kesime karşı başarılı olamamışlardır. Katı bir komünizm karşıtı olan, son dönemlerini yaşamakta olan Sovyetler Birliği'ni "*kötülük imparatorluğu*" olarak nitelendiren ve Soğuk Savaş'ın kan dökülmeden kazanılacağını iddia eden Neo-conlar, Ronald Reagan'ın 1981 yılında Cumhuriyetçi Parti'den başkan seçilmesi ve Demokratlar'ın karşı kültüre karşı direnmekte başarısız olması nedeniyle Cumhuriyetçi sağ kanadı tercih ederek, 1981-1985 yılları arasında Ronald Regan hükümetinde örgütlenme imkânı bulmuşlardır (Johnson, 2007: 267-268).

1980'lerde etkili olan Neo-liberal politikalar ve post-modern akımlar ile demokrasinin tüm dünyaya yayılması düşüncesi içerisindeki Neo-conlar, Theodore Roosevelt'in askeri emperyalizmi ile Woodrow Wilson idealizminin bir birleşimi izlenimi veren dış politik anlayışları nedeniyle "*demokratik emperyalistler*" olarak anılmaya başlamışlardır. SSCB'nin dağılması ile birlikte ABD'nin Komünizm ile olan savaşının sona ermesi Neo-conlar için de sonun başlangıcı olmuş, tek süper güç olarak demokrasinin yayılması tezi ile 1990'lı yıllarda yönetimlerin yönlendirilmesinde belirli bir misyona sahip olmuşlardır (Kurtbağ, 2010: 293-294).

Soğuk Savaş'ın sona erişinden 1990'ların ikinci yarısına kadar geçen zaman diliminde Daniel Patrick Moynihan, Irving Kristol ve Nathan Glazer gibi isimler tarafından yürütülen Neo-con anlayış, Soğuk Savaş sonrası dönemde ABD'ye yeni bir dış politika vizyonu kazandırmayı amaçlayan, Charles Krauthammer, Joshua Muravchik, Michael Novak, Norman Podhoretz, Paul Wolfowitz, Richard Perle, Robert Kagan ve William Kristol gibi isimlerden oluşan genç kuşak tarafından temsil edilmeye başlanmıştır. Genç kuşak, bu dönemde Neo-conlar'ın dış politikadaki öncelikleri olarak siyasal ve ekonomik özgürlüğün yayılması, ABD'nin güvenliği, refahı ve ilkeleri açısından elverişli bir uluslararası düzen oluşturulması için küresel anlamda sorumluluk alınması, ABD'nin çıkarlarına ve değerlerine karşı düşman rejimlerle mücadele edilebilmesi için savunma harcamalarının artırılması gibi unsurlar üzerinde yoğunlaşmıştır (Yanardağ, 2004: 69-70).

Neo-conlar için 11 Eylül saldırıları önemli bir dönüm noktası olmuştur. Bunun nedeni, ideolojik tehdit olarak komünizmin yerini "*radikal İslami terörizm*"in almış olmasıdır (Krauthammer, 2004: 20). Radikal İslam'ın caydırılmasının veya yatıştırılmasının mümkün olmadığını savunan Neo-conlar, bu tehdidi ideolojik olarak komünizme benzetmekle birlikte yürütülecek mücadelenin farklı olması gerektiğini savunmuşlardır (Frum ve Perle, 2003: 41).

11 Eylöl saldırılarının ardından, temeli 1992 yılında Paul Wolfowitz ve Dick Cheney tarafından atılmış fakat dönemin kamuoyu tarafından eleştirilerek uygulanmayan “*Ulusal Güvenlik Stratejisi*”, hızlı bir şekilde “*Bush Doktrini*” adı altında işlerliğe kavuşturulmuştur (Yanardağ, 2004: 47). Neo-conlar, sorunun kaynağının, Ortadoęu’nun siyasal kólütüründe yattığını, bölgedeki baskıcı yönetimlerin insanları terörist eylemde bulunmaya veya bu eylemleri desteklemeye teşvik ettiğini ileri sürmüşler, çözümler olarak ise demokrasinin Ortadoęu’da bir yönetim biçimi olarak yayılmasını, bu sürecin insanları terörist eylemlere başvurma düşüncesinden uzaklaştıracağını, siyasal ve barışçıl yolların aranmasına yönlendireceğini savunmuşlardır (Johnson, 2007: 270-271).

Neo-conlar, George W. Bush döneminde yeni bir sağ koalisyonun kurulması ve bu koalisyonun da özellikle 11 Eylöl sonrasında Bill Clinton’ın bıraktığı “*kötü*” mirası tersine çevirip ABD’nin tek kutuplu hegemonyasını sürdürmesi için tek taraflı, saldırgan ve militarist bir dış politika gütmesini savunmuşlardır. Ancak iki dönemlik George W. Bush yönetimi sonunda ölke, ekonomide derin bir krize sürüklenmiş ve dış politikada da iki yıkıcı savaşın yönetilmesi gerçeğiyle yüz yüze kalınmıştır (Kurtbağ, 2011: 15). Bu nedenlere bağlı olarak, yapılan başkanlık seğiminde kamuoyu tercihini Barack Obama’dan yana kullanmıştır.

3. GEORGE W. BUSH DÖNEMİ - NEO-CON ETKİ (20 OCAK 2001–20 OCAK 2009)

3.1. George W. Bush’un Birinci Dönemi (2001-2004)

2000 yılı Kasım ayında ABD başkanlığı için yapılan seğimlerde George W. Bush rakibi Demokrat Parti adayı Albert Arnold “Al” Gore karşısında yaklaşık 600 bin daha az oy almasına rağmen, en çok eyalette delegelikleri kazananın başkanlık koltuğuna oturduğu iki dereceli Amerikan seçim sisteminin özelliği sayesinde seğimleri kazanmışsa da, oylar konusunda çıkan sorunlar nedeniyle sonuçlar mahkeme kararıyla belirlendikten sonra başkan seğilebilmiştir (Oran, 2013: 249). Bu olay, muhalif kesimler tarafından “*Neo-conlar’ın darbesi*” olarak değerlendirilmiştir (Yanardağ, 2004: 48-49).

George W. Bush iktidara gelirken Bill Clinton’ın idealist yaklaşımlarını eleştirerek realist söylemlerin ağırlıklı olduğu bir politika güdeceği vurgusuyla başkanlık koltuğuna oturmuş fakat 11 Eylöl olaylarından sonra idealist görüşlerin ağırlık kazandığı, aynı zamanda ulusal çıkar ve askeri güç kavramlarının eklenerek idealizm ve realizm kavramlarının bütünleştiği bir sentez ile Neo-conlar’ın etkisinde bir dış politika yaklaşımı oluşturmuştur (Leffler, 2004: 11-13). George W. Bush yönetiminin devrim niteliğinde tanımlanan bu yaklaşımının ana hedefi, Amerikan hegemonyasının demokrasi düşüncesi ile yayılmasını sağlamak ve uluslararası ilişkileri kendi değerleri ile düzenleme isteği olmuştur (Tolson, 2003: 36).

İlk dönemi itibariyle 11 Eylöl’e kadar olan süreçte, Bill Clinton yönetiminin uyguladığı politikalarından çok fazla sapmadan ilerleyen George W. Bush ve eski Genelkurmay Başkanı Colin Powell’in Dışışleri Bakanı, daha önce Savunma Bakanlığı yapmış olan Donald

Rumsfeld'in yeniden Pentagon'un başı, baba George Bush yönetiminde yer almış olan Condoleeza Rice'in Ulusal Güvenlik Danışmanı ve eski Savunma Bakanı Dick Cheney'nin başkan yardımcısı olduğu üst yönetim ekibi, uyguladıkları politikalarla Neo-conlar'dan tatmin edici bir dış politika sergileyemediklerine dair eleştiri almışlardır (Kurtbağ, 2010: 270-272).

17 Eylül 2002 tarihinde “*Bush Doktrini*” olarak da adlandırılan “*National Security Strategy*” isimli belgede (<http://www.whitehouse.gov/nsc/nss.pdf>), ABD'nin bundan sonra neler yapacağı ile ilgili yol haritası ilan edilmiştir. Bu belgeye göre, özgürlükleri kısıtlayanların bertaraf edilmesi vurgulanırken, İslam ülkeleri “*öteki*” yani “*düşman*” olarak tanımlanmıştır.(Oran, 2013: 250-251) Böylece, Neo-conlar'ın görüşleri devlet politikası haline gelmiştir (Erhan, 2003: 30).

Bush Doktrini, Amerikan değerlerinin idealleştirilip evrenselleştirilerek, Wilsoncu bir retorik ve Francis Fukuyama'nın “*Tarihin Sonu*” tezini hatırlatır nitelikler taşımaktadır. Ayrıca, bu yaklaşım Neo-liberal küreselleşme ile askeri gücü birleştiren Neo-con anlayışın diğer devletlerin demokratikleştirilerek Amerikan değerlerinin paylaşılması ve bu işbirliğini sağlayan “*demokratik barış teorisi*”ni benimsediğini göstermektedir. Askeri gücün ön plana çıkarılarak dış politikanın buna dayandırılması, caydırıcılık ve çevreleme gibi geleneksel doktrinler yerine askeri güç üzerinden hegemonyaya tâbi ulusların bağlılığının sürmesi ile müttefiklerin bir dünya hâkimiyeti için sonsuz bir savaş stratejisi hedeflenmiştir (Kurtbağ, 2010: 317-319).

George W. Bush, iyimser bir yaklaşım ile girdiği başkanlık seçim süreci sonrası, ekibi Neo-conlar'ın etkisiyle, planlamasının çok daha öncelere dayandığı Orta Doğu'ya yönelik yapılan operasyonlarda demokrasi getirme amacı bahane edilen idealist bir yaklaşım ile silahlı güce dayalı realist anlayışın sentezi getirili, Körfez Krizi'nin başlamasına neden olmuştur. Dönem itibariyle ABD'nin dış politik geleneksel yaklaşımı ve George W. Bush'un başkanlık inisiyatifinin önüne geçmiş gibi gözükten Neo-con yaklaşımının sonuçları istenildiği gibi olmasa da, 1991 Körfez Krizi döneminde George Bush'a yaptırmadıkları Saddam Hüseyin'in devrilmesi düşüncesini George W. Bush dönemine mal ederek gerçekleştirmişlerdir.

3.1.1. 11 Eylül Saldırıları (11 Eylül 2001)

El Kaide terör örgütünün 11 Eylül 2001 günü New York'taki Dünya Ticaret Merkezi'ne ve Washington'da bulunan Savunma Bakanlığı Pentagon'a yaptığı saldırılar, 21. yüzyıl uluslararası sisteminin milâdı olarak kabul edilmiştir. Uluslararası politikadaki ilişkiler, 11 Eylül'den önce ve sonra olmak üzere ikiye ayrılmıştır (Tolson, 2003: 38).

Samuel Huntington'un, “*The Clash Of Civilizations?*” (Huntington, 1993) başlıklı makalesinde, Soğuk Savaş sonrasındaki “Yeni Dünya Düzeni”nde, ABD'ye hedef, “*ötekileştirme*” kavramı ile yenik komünizmin yerine İslam işaret edilmiş; terörizm sanki yeni bir hedefmiş gibi gösterilip uluslararası meşruiyet ikinci plana atılarak, tüm sistemin bu çerçevede belirleneceği bir senaryo ile Samuel Huntington'un tezini doğrulayan Hristiyan–Müslüman karşıtlığı ile radikal terörizm vurgusu yapılarak, saldırgan stratejiler ortaya

koyulmaya başlanmıştır. Bu bağlamda, saldırılardan sonra Neo-conlar'ın görüşlerini yansıtan, tek taraflı ve otoriter bir müdahalecilik düşüncesi ile “*Yeni Dünya Düzeni*” güç eşitsizliğinin doruğa çıktığı yeni bir sistem halini almıştır (Türkmen, 2005: 178).

11 Eylül 2001 saldırıları sonrası ABD'nin dış politika algısı ve hedefleri yeniden şekillenmiş, dünyada din, güvenlik ile terör kavramlarını ve algılarını topyekün değiştirmiştir. Neo-conlar'ın agresif bakış açısı doğrultusunda ABD dış politikası bu anlayışa göre şekillendirilmiştir. 11 Eylül olayları Neo-con bakış açısının politik anlamda uygulamaya konulacağı Orta Doğu için bir bahane niteliği taşımış, saldırılar sonucunda Neo-conlar'ın George Bush döneminden kalma Saddam Hüseyin'in devrilmesi düşüncesi için engel tanımaz yaklaşımları ile zaman kaybetmeden Orta Doğu'ya yönelinmiştir.

3.1.2. ABD'nin Afganistan Müdahalesi (7 Ekim 2001)

Uluslararası terörizm açısından, ABD'nin asimetrik tehditle mücadelesinin başladığı ilk yer Afganistan olmuştur. NATO, birlik ülkeler anlaşmasının 5. maddesi gereğince, 11 Eylül saldırılarını tüm üye ülkelere yapılmış olarak kabul edip, kendi plan ve komutasında Afganistan operasyonunu ABD öncülüğünde başlatmıştır. Böylece, Afganistan müdahalesi, uluslararası terörizmle mücadeleyi bir NATO görevi haline getirmiştir (Canbolat, 2003: 160).

Hem El-Kaide, hem de Taliban rejimini ortadan kaldırmayı hedefleyen “*Sürekli Özgürlük Operasyonu*” (Operation Enduring Freedom) olarak adlandırılan rejim değişikliğine yönelik başlatılan bu mücadeleye ABD açısından stratejik anlamda bakıldığında, enerji açısından zengin olan Ortadoğu coğrafyasında kalıcı olarak yer edinerek, gelecekte kendisine rakip olabilecek yükselişte olan ülkelere karşı önlem niteliği taşımaktadır. Bu stratejik hedef doğrultusunda ABD yönetimi, Afganistan-Pakistan sınırı ile Kırgızistan, Özbekistan ve Tacikistan'da üsler kurmuş ve bu ülkelere de destek almıştır. Afganistan operasyonu sonrası 2001 Aralık ayı içerisinde BM nezdinde alınan kararlar doğrultusunda, Hamid Karzai liderliğindeki geçici yönetim, 2004 Ekim ayında devletin başına getirilmiş, 2005 yılı Eylül ayında ise genel seçimler sonrası meclis oluşturulmuştur. Ancak ülke de istenilen istikrar ve düzen sağlanamamıştır (Kurtbağ, 2010: 312-313).

Neo-conlar açısından sonuçları istenildiği gibi olmasa da, ABD'nin küresel liderlik, terör örgütlerinin etkisiz hale getirilmesi, İslami bölgelerinin yeniden yapılandırılması ve enerji kontrolü hedefleri ile başlattığı Afganistan operasyonu sonucunda, Taliban ve El-Kaide'nin kontrol altına alınması “*sözde*” sağlanmış, yakın coğrafyadaki belirli ülkelere radikal İslam'ın yayılması önlenerek, İran doğrudan çevrelenmiş ve enerji koridoru olarak kabul edilen Çin, Hindistan ve Rusya'nın etkili olduğu bölgelere müdahale edilmesiyle kamuoyu desteği de alınmıştır.

3.1.3. ABD'nin Irak'ı İşgali (20 Mart 2003)

George W. Bush yönetimi içerisinde görev alan realist dış politika perspektifini savunan Condolizza Rice ve Colin Powell, Irak'a askeri operasyon düzenlenmesine karşı durarak, Avrupa, Çin ve Rusya ile olan ilişkilere dayalı, ulusal çıkarlara odaklanılması gerekliliğini

savunurken, yönetim içerisinde alt kademelerde görev alan Dick Cheney, Donald Rumsfeld ve Paul Wolfowitz gibi isimler ise Irak'a operasyon düzenlenmesi için Neo-conlar'ın dış politik yaklaşımının hayata geçirilmesini savunmuşlardır (Okur, 2010: 463).

ABD, İngiltere, İspanya ve Portekiz'in de desteği ile Irak'a yönelik müdahale BM kararına başvurulmadan 20 Mart 2003 tarihinde başlatılmış ve kısa bir süre içinde de Irak işgal edilmiştir (Acer, 2003: 325). BM ve Uluslararası Atom Enerjisi gibi uluslararası örgütlerin karar alma ile uygulamalarında pasif olmaları ve uluslararası hukukun Soğuk Savaş koşullarına göre düzenlenmiş kural ve uygulamaları bahanesiyle yetersiz kaldığını ileri süren ABD ile yakın müttefiklerinin, Irak'ta olduğu iddia edilen nükleer silahların etkisiz hale getirilmesi, küresel terörizm tehdidinin önüne geçilebilmesi ve bu iki unsurun başat nedenleri olarak görülen Saddam Hüseyin ve Baas rejiminin yıkılması gibi gerekçeler gösterilerek, BM'nin 1441 sayılı kararının müdahale için yeterli olduğu ileri sürülmüştür (Bal, 2006: 174). Irak operasyonu, Nisan ayı sonunda Bağdat dahil tüm Irak'ın işgal edilmesi ve Saddam Hüseyin rejiminin iktidardan uzaklaştırılmasıyla sonuçlanmıştır.

Neo-con yaklaşımın demokrasi getirme amacı ile ABD dış politik yönetimince uygulanan politikalara entegre edilerek uluslararası kamuoyuna sunulması, Körfez Krizi'nin gerçek anlamda illegal olarak patlama noktasını oluşturmuştur. İdealist ve realist yaklaşımların istenildiği yönde kullanılması, Neo-con anlayışın yarattığı sentezinin ne olup olmadığını da gözler önüne sermiştir.

3.2. George W. Bush'un İkinci Dönemi (2004–2009)

11 Eylül sonrası popüleritesi iyice yükselmiş olan Neo-conlar'ın Irak'taki olumsuz gidişatı, 4000'den fazla asker kaybı ve harcanan 500 milyardan fazla kaynak ile başarısızlığın açıkça gözler önüne serilerek hızla düşüş sürecine girmiş olmalarını dış etkenlere ve George W. Bush'un kötü yönetimine bağlamışlarsa da, savundukları ilkeler ve gerçeklik arasındaki açığın büyümesiyle çok yakından ilgilidir (http://www.economist.com/world/na/disp/story.cfm?story_id=9043308).

Francis Fukuyama'nın Neo-con politikaları desteklemediğini açıklayarak tepkisini ortaya koyması, Savunma Bakan Yardımcısı Paul Wolfowitz'in Dünya Bankası başkanlığına gönderilmesi, Müsteşar Douglas Fetih'in görevinden ayrılması, bir CIA ajanının adının basına sızdırılmasıyla ilgili skandala adı karışan Lewis S. Libby'nin görevini bırakmak zorunda kalması gibi gelişmeler sonucunda George W. Bush, Neo-conlar'a karşı mesafeli bir duruş sergilemiştir (http://www.timesonline.co.uk/tol/news/world/us_and_americas/article1812924.ece). Ancak birçok kez bu tür durumlardan kendisini kurtarıp yeniden eski etkinliğine kavuşan bir hareket olarak Neo-conlar, 2008'de başkanlığa aday olan ve Neo-con dış politikayı benimseyen Cumhuriyetçi John McCain'i destekleyerek bu türden bir dirilişi sağlama çabası içine girdiyse de Barack Obama'nın seçilmesiyle başarılı olamamışlardır (Kurtbağ, 2011: 18).

Irak İşgali'nin özellikle ekonomik yönden götürüleri ve uluslararası ilişkiler ortamı açısından yaratmış olduğu olumsuz imaj sonrası Neo-conlar'ın yönetim anlamında geri planda

tutulmaları, Cumhuriyetçi kanadın yerini Demokratlar'a bırakmasına neden olan gelişmeler olmuştur. Eleştirilerin yüksek düzeyde olduğu George W. Bush'un ikinci dönemi itibariyle BOP kapsamında Irak dışında İran ve Suriye'ye yönelik yaklaşımların bölgedeki muhaliflerinde etkisiyle çatışmalara dönüşmesi, geleceğe yönelik düşünülen adımlarda daha farklı formüller ile yola devam edilmesi gerektiğini göstermiştir.

3.3. Neo-Con Etki

11 Eylül'den sonra George W. Bush idealist politikalarına, realist yaklaşımın temel unsurlarından ulusal çıkar ve askeri güç kavramlarını da eklemiştir. George W. Bush'un dış politikası da bu yaklaşımın temelleri üzerine kurulmuştur. Irak müdahalesi, bu ülke ile beraber bölgedeki diğer otoriter devletlere demokrasi ve refah getirme amacı Neo-conlar tarafından öne sürülmüştür (Leffler, 2004: 13-15).

Neo-conlar, Irak operasyonu karar aşamasında kendi inisiyatiflerini kullanarak uluslararası hukuk ve örgütlere bağlılığı en aza indirerek, askeri potansiyele bağlı olarak güvenlik odaklı, real-politik bir politika benimsemişlerdir. Ancak operasyonlar sonrası istenen hedeflere varılamaması ya da kısaca "evdeki hesabın çarşıya uymaması" önce Neo-conlar'ın düşüşüne neden olmuş, akabinde George W. Bush'un koltuğunu Demokrat Barack Obama'ya devretmesiyle Neo-conlar'ın sentez politikasının realist politik yaklaşıma kaymasının göstergesi olmuştur.

4. DONALD J. TRUMP DÖNEMİ – OLASI BEKLENTİLER (9 KASIM 2016 /20 OCAK 2017 - ...)

4.1. Donald J. Trump Dönemi (2017-...)

2016 ABD başkanlık seçimlerine resmi adı "*Büyük Eski Parti*" (Grand Old Party-GOP) olan (<https://www.gop.com/>), kamuoyunda "*Cumhuriyetçi Parti*" olarak bilinen siyasi partinin adayı olarak giren, 1980 yılında eski başkan Ronald Reagan'ın da seçim kampanyalarında kullandığı "*Bir Kez Daha Amerika'yı Görkemli Yapalım*" (Make America Great Again) ana seçim sloganını kullanarak (<http://www.businessinsider.com/donald-trump-trademarked-make-america-great-again-2015-5>), rakibesi Hillary Clinton'ı, Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin'in yönlendirmesi ile Rus hackerlerin siber müdahalesi sayesinde (<http://www.ntv.com.tr/dunya/abd-istihbarat-raporu-putin-trumpin-secilmesi-icin-sibermudah-alede-bulundu,JvDg6lDqM06wh03qfC9AHA>) mağlup ettiği iddaa edilen Donald Jefferson Trump'ın, ABD'nin seçilmiş 45. devlet başkanı olarak 20 Ocak 2017 tarihi itibariyle resmen koltuğu devralması Amerikan Kongresi tarafından onanmıştır (<http://www.nytimes.com/elections/results/president>).

Donald J. Trump, Hillary Clinton ile girdiği başkanlık seçim rekabeti kampanyası sırasında güvenlik, vergi sistemi, silah taşıma, yürütme ve yasama, gibi iç politika ağırlıklı konular üzerinde durmuşsa da (https://www.washingtonpost.com/news/post-politics/wp/2016/01/22/here-are-76-of-donald-trumps-many-campaign-promises/?utm_term=.3cb115a01f8e), Kuzey

Amerika Ülkeleri Serbest Ticaret Anlaşması (NAFTA) ve Trans-Pasifik Ortaklık Anlaşması'nın yeniden gözden geçirilmesini ve gerekirse anlaşmaların feshedilmesini, bazı NATO üyelerinin ödemelerini yapmadığından dolayı ABD'nin NATO liderliği konusunda temkinli yaklaşması gerektiğini, küresel ısınma konusunun doğru analiz edilmediğinden yapılmış olan iklim anlaşmalarının iptal edilmesini, yasadışı göçmenlerin ve uyuşturucunun ülkeye girmesini engellemek için güney sınırında bir duvar örülmesini ve duvarın parasını da Meksika'nın ödemesi gerektiğini, ABD'de yasadışı bulunan iki milyon göçmeni sınır dışı ederek, göçmenlere yönelik güvenlik kontrollerini artırılmasını ve Müslümanları ülkeye almak istemediğini vurgulamıştır (<http://www.politifact.com/truth-o-meter/article/2016/jul/15/donald-trumps-top-10-campaign-promises/>). Donald J. Trump'ın özellikle göçmenler için öne sürdüğü ABD ile Meksika sınırına duvar örülmesi (<http://www.reuters.com/article/us-usa-election-trump-immigration-idUSKCN1173F7>) ve müslümanların ABD'ye girişlerinin engellenmesi(https://www.washingtonpost.com/politics/trump-pushes-expanded-ban-on-muslims-and-other-foreigners/2016/06/13/c9988e96-317d-11e6-8ff7-7b6c1998b7a0_story.html?utm_term=.3eb944d50957) hakkındaki söylemleri belirli kesimler tarafından tepkiyle karşılanmıştır (<http://www.cnbc.com/2016/07/28/kareem-abdul-jabbar-donald-trumps-ideas-on-muslims-are-tyrannical.html>).

Donald J. Trump, en önemli önceliğinin siber güvenlik saldırı kapasitesini geliştirmek olduğunu, temel hedefinin “*radikal İslam'ın zemin kazanmasını durdurmak*” olduğunu ve bu yolda NATO ile İsrail, Mısır, Rusya, Ürdün vb. devletlerin desteğinin alınabileceğini, Asya politikası konusunda Çin'e karşı sert bir tutum sergilenilmesini ve Orta Doğu'da bulunan terör örgütleri ile ABD'nin değil, Rusya'nın uğraşması gerektiğini savunarak Barack Obama yönetim tarzına yakın olmayan bir dış politik yaklaşım içerisinde olacağını sinyallerini vermiştir (<http://www.politico.com/story/2016/11/donald-trump-new-world-order-231513>).

Donald J. Trump, özellikle ulusal güvenlik ve savunma alanları danışmanlıklarını emekli askerlerden kurarak, ülkeyi savaşa sürükler kaygısı güden yazarlar tarafından eleştiri olsa da (https://www.nytimes.com/2016/11/30/opinion/why-donald-trump-shouldnt-fill-the-cabinet-with-generals.html?_r=0), Savunma Bakanlığı'na 2003 Irak işgali sırasında kilit rol oynayan, Felluce'de 2004'teki kanlı çatışmaları yöneten, “*kuduz köpek*” (Mad dog) lakaplı, (<http://www.turkererturk.com.tr/kuduz-kopek>) emekli orgeneral James Mattis'i (<http://edition.cnn.com/2016/12/01/politics/james-mattis-trump-secretary-of-defense>), İç Güvenlik Bakanlığı'na, oğlunu 2010 Afganistan Savaşı'nda kaybetmiş, Obama yönetimini Orta Doğu politikası nedeniyle başarısızlıkla itham eden emekli deniz piyade general John Kelly'i (<http://www.nytimes.com/2016/12/07/us/politics/john-kelly-dhs-trump.html>), Ulusal Güvenlik Danışmanlığı'na başkanlık seçimi kampanya sürecinde güvenlik ve istihbarat başdanışmanı olarak görev yapan, daha önce Afganistan ve Irak'ta görev almış olan ve İslam'ın “*reforme edilmesi*” gerektiğini savunan emekli korgeneral Michael Flynn'i (<http://www.economist.com/news/united-states/21710812-jim-mattis-would-be-reassuring-choice-mike-flynn-alarmed-one-donald-trumps>), Merkezi İstihbarat Örgütü'nün (CIA) başına Irak Savaşı'nda yer almış ve sonrasında siyasete katılmış olan Mike Pompeo'yu (<https://greatagain.gov/president-elect-donald-j-3e652b8d0d07#.osgou79qh>) ve baş danışman ve stratejist olarak ABD Deniz Kuvvetleri'nde ve Pentagon'da görev almış olan Steve

Bannon'u (<http://www.militarytimes.com/articles/trumps-controversial-new-adviser-promote-d-conservatism-even-in-the-navy>) getirmek istemiştir. 2017 yılı Ocak ayında açıklanan kabinesine Donald J. Trump, başkan yardımcısı olarak, "evanjelist kilise" mensubu ve koyu muhafazakar görüşleriyle tanınan, eski radyo programcısı Mike Pence'i, ABD'nin en büyük enerji şirketi ExxonMobil CEO'su olan ve Rusya devlet başkanı Vladamir Putin ile tanışıklığı bulunan Rex Tillerson'ı, savunma bakanlığına daha önce açıklandığı üzere emekli General James Mattis'i ve İç Güvenlik Bakanlığı'na emekli general John Kelly'i seçmişse de (<https://www.nytimes.com/interactive/2016/us/politics/donald-trump-administration.html>), süreç içerisinde yaşanan sürtüşmeler ve Donald Trump'ın fevri çıkışları başta olmak üzere, özellikle yakın dönem de Orta Doğu'da uygulanmaya başlanan dış politikaya duyulan gereksinimler nedeniyle dışişleri bakanı Rex Tillerson'u twitter hesabından yaptığı bir duyuru ile görevden almış ve yerine 2003 döneminde sıcak çatışma ortamı tecrübesi edinmiş mevcut CIA başkanı Mike Pompeo'yu (<http://www.businessinsider.com/trump-fires-secretary-of-state-rex-tillerson-2018-3>); Pompeo'dan boşalan CIA'nın başına ilk kadın direktör olarak atanan, el-Kaide üyelerine yaptığı işkenceler ile nam salmış olan Gina Haspel'i atamış (<https://www.nytimes.com/2018/03/13/us/politics/gina-haspel-cia-director-nominee-trump-torture-waterboarding.html>), ardından Suriye Operasyonu öncesinde, emekli general Herbert Raymond McMaster yerine, Ulusal Güvenlik Danışmanlığı görevine George W. Bush döneminde BM Elçisi olarak görev yapmış olan ve Orta Doğu bölgesi için hiçte iyimser olmayan, neo-con görüşlere sahip John Bolton'u getirmiştir (https://www.washingtonpost.com/news/post-politics/wp/2018/04/20/john-bolton-begins-to-shape-national-security-council-staff/?noredirect=on&utm_term=.95aa21be0784).

Kadroların sürekli olarak değiştirilmesi, sadece ABD yürütme sistemiği açısından değil, diğer devletlerin dış politika yönetimlerinde de öngörülmezliğe neden olduğundan, istikrarlı bir siyaset yürütülmesi daha da meşakkatli hale gelmektedir. Donald Trump'ın, neo-con isimleri yönetimine dahil etmesi, G. W. Bush döneminde izlenen politikalara benzer, agresif bir tutum ile hareket edilebileceğini işaret etmektedir denilebilir.

4.2. Trump Doktrini

Uluslararası sistemi fevri ve değişken yaklaşımları ile yapılan antlaşmalardan cayarak, belirsiz, güven zedeleyici, bozucu nitelikte hamleleri ile başkanlık koltuğuna oturduğu tarihten itibaren günümüze kadar ki süreçte Donald Trump'ın, 2017 yılı Aralık ayında açıklanan ulusal güvenlik stratejisinde "herşey Amerika için" konsepti bağlamında, güvenlik, refah, küresel ittifak, barış için güç kullanma vurgusu yapılırken, Berlin Duvarı'nın çöküşünden beri süregelen tek kutuplu dünya halinin sona erdiği, artık Çin ve Rusya ile birlikte üç büyük gücün ve bölgesel güçlerin rekabeti olacağı üzerinde durulduğu görülmekle birlikte, Trump Doktrini'nin ana ilkesinin, Amerikan üstünlüğüne dayalı, tek kutuplu bir dünyanın oluşması ve bunu yaparken de, dost-düşman ile savaş-müzakere kavramlarını "pragmatik" bir bakış açısıyla kullanması gerekliliği vurgusu gösterilebilir (Arı, 2017: 162-163).

ABD, Çin ve Rusya'ya karşı, bölgesel güçlerden destek almayı ummakta ve daha fazla silahlanmadan bahseder gözükmektedir. Özellikle Orta Doğu'da askeri güç kullanımı için

limitsiz “*zaman, mekan, yetki*” isteği bazı kesimlerce “*doktrinsizlik*” ya da “*sınırsızlık*” olarak tanımlanırken (<https://www.strategic-culture.org/news/2017/06/01/trump-doctrine-non-doctrine-foreign-policy.html>), bazıları için ise “*oyunbozan*” (Dealbreaker) olarak nitelendirilmiştir (<http://indianexpress.com/article/opinion/columns/the-deal-breaker-donald-trump-us-iran-nuclear-deal-5151808/>).

Donald J. Trump, K. Kore ve İran’ı tehdit unsuru olarak ilan etmesi başta olmak üzere; Devlet başkanı Şi Cinping’in yükselişi göz önünde bulundurularak, Çin’in dengelenmesine, Afganistan ile bölgesel işbirliği bağlarının artırılmasına, Pakistan ile Hindistan ile arasındaki çizginin korunmasına, Singapur, Malezya, Vietnam vb. ülkelerin füze savunması, siber güvenlik, uzay teknolojileri gibi savunma yeteneklerinin geliştirilmesine, Avustralya, Japonya, Güney Kore, Filipinler ve Tayland ile mevcut ittifakların geliştirilmesine önemle vurgu yapmıştır (<https://setav.org/assets/uploads/2017/01/Analiz188.pdf>).

Bununla birlikte, Donald Trump’ın Orta Doğu politikasındaki temel öncelikleri, DAESH ile mücadele, İran’ın bölgedeki etkisinin azaltılması, Esad’ın başkanlığı devretmesi ve ABD dış politikasının vazgeçilmez başat unsuru, İsrail’in güvenliğinin sağlanmasıdır. Donald Trump ilk yurt dışı gezisini Suudi Arabistan’a yapmış ve 120 milyar dolarlık silah anlaşması ile ABD tarihinin en büyük silah satışı anlaşmasına imza atarken, Arap ve Müslüman ülke temsilcileri ile yaptığı toplantıda teröre karşı birlik mesajı verirken, balistik füzelerin yayılmasına karşı önlemler alınması, Yemen’deki çatışmaların bitirilmesi gerekliliği ve Kızıl Deniz’in güvenliği gibi konular üzerinde durarak, bölge ülkelerin desteğini almanın yollarını aramıştır (Arı, 2017: 166-167).

Nükleer bilgi birikimi ve altyapısı ile İran’ın kilit tesislerinin, enerji altyapısının yok edilmesi ile Suriye-İrak benzeri bir politika ile ülkenin rejim değişikliğine yol açacak hamleler ile bölge de ilerlemek sağlamak isteyen Trump yönetiminin, bu planlamayı yaparken İsrail ve Suudi Arabistan kışkırtmalarını kullanarak hareket etmesi ile bölgede kısa ya da orta vadeli bir savaş olasılığını arttırmaktadır denilebilir.

4.3. Asya Pasifik Politikası

Donald Trump’ın 5-13 Kasım 2017 tarihinde beş ülkeyi kapsayan Asya turu, George W. Bush’tan bu yana ABD siyasi tarihinin en uzun Asya ziyareti olmuştur. Çin, Filipinler, Güney Kore, Japonya ve Vietnam turu özellikle ABD-Çin ilişkileri açısından da önemlidir. Trump’ın Çin’i ziyaret eden ilk yabancı devlet adamı olması da dikkat çekicidir. Çin, ticaret anlaşmaları ağırlıklı geçen görüşmelere rağmen, Asya-Pasifik’te kendisini çevreleme politikası yürüten ABD’ye karşı; diğer taraftan da nükleer denemeleriyle küresel ve bölgesel anlamda tehdit oluşturan Kuzey Kore arasında kırılğan bir yapıda doğru politik adımlar ile denge tutturmak durumunda kalmaktadır (<http://time.com/5006936/donald-trump-china-vietnam-philippines-korea-japan-apec-asean/>).

1950-1953 yıllarında, Kuzey Kore ve Güney Kore arasında meydana gelen iç savaş sonunda Güney Kore’nin yanında yer alan ABD ile Kuzey Kore’ye destek veren Çin arasında 1953’te

imzalanan ateşkes anlaşmasına göre, hangi taraf karşı saldırı yaparsa, o taraf ateşkesi ihlal etmiş sayılacaktır (<http://www.bbc.com/news/10165796>). Bu nedenle iki tarafta ateşkes antlaşmasını ihlal etmek istemeyecektir. Ayrıca, dünya ekonomisinin % 40'ının iki devlet arasında döndüğü düşünöldüğünde iki büyük ticaret ortağının rekabetsel işbirliğinin sürdürölmesi olağan gözökmektedir. Çin ile olan ilişkilerin bozulmadan devam etmesi, bölge istikrarı açısından önem arz etmektedir. Son yapılan açıklamalar doğrultusunda, 12 Haziran 2018 tarihinde Singapur'da yapılan Donald Trump - Kim Jong-un görüşmesi (<https://edition.cnn.com/2018/05/10/politics/singapore-donald-trump-kim-jongun/index.html>) uluslararası sistemde yeni dengelere işaret etse de, Donald Trump'ın anlık olarak değeriendirilebilecek politikaları ve Kuzey Kore devlet başkanının da taviz vermez yaklaşımları verilen kararlardan cayılmasına engel teşkil etmemektedir. Büyük güçlerin kıskacında, “*danışıklı dövüş*” olarak değeriendirilebilecek, yıllardır çözümsüzlük üzerine şekillendirilmiş Kıbrıs konusuna benzer bir durum, doğalgaz, petrol rezervleri ve bölge hakimiyeti açısından stratejik önemi düşünöldüğünde, son gelişmeler ışığında, Kuzey Yarımadası açısından da çok farklı olmayacak bir durum izlenimi vermektedir.

Çin ve Güney Kore ile yapılan milyar dolarlık silah antlaşmaları, Donald Trump'ın diplomatik bir kişilikten çok, iş adamı kimliğini ön plana çıkaran “*antlaşma yapıcı*” özelliğinin de sürdüröldüğünü ve yeni bir yaklaşım olarak, buna “*ticarete bağılı politika diplomasisi*” tanımı yapılabilir. Ancak, Suudi Arabistan başta olmak üzere diğeri Arap devletleri ile yapılan antlaşmalar, ABD'nin bölgesel aktörler ile işbirliğini sürdürme politikasından sapmadan, hakimiyetini devam ettirme isteğinin en bariz göstergesidir.

4.4. Orta Doğı Politikası

ABD eski CIA direktörü John Brennan'ın izlenen dış politikalar ile ilgili eleştirilerine (<https://www.npr.org/sections/parallels/2018/04/26/606021805/free-to-speak-ex-cia-chief-john-brennan-takes-on-trump>) ve ABD eski Dış İşleri Bakanı John Kerry'nin, İran nükleer antlaşmasının iptal edilmemesi için çağrıda bulunmasına rağmen, Donald Trump, daha önce dünyadaki en tehlikeli nükleer gücün sahibi Kuzey Kore için sarf edilen agresif sözlerini benzer şekilde İran'dan esirgemeyerek, uluslararası hukuk kurallarını ihlal edecek şekilde, karşı tarafın illegal bir durumuna ait bir kanıt olmamasına rağmen ve tek taraflı olarak diğeri beş üyenin uyarılarına kulak asmadan, büyük bir sorumluluğun altına girerek, İran ile olan nükleer antlaşmadan çekildiklerini açıklamıştır (<https://edition.cnn.com/2018/05/08/politics/iran-deal-john-kerry-trump-intl/index.html>).

ABD'nin görüş ayrılıkları yaşadığı aşıkâr iken, Donald Trump'ın özellikle İran ile olan son açıklamalarına bakıldığında, 11 Eylül Saldırıları sonrası sarf edilen açıklamalar ile benzerlikler olduğu göze çarpmaktadır. Bunun nedeni olarak, George W. Bush döneminde Birleşmiş Milletler Elçisi olarak görev almış ve 2003 Irak Operasyonu sırasında şahin kanadının en acımasız isimlerinin başında gelen, Suriye Operasyonu öncesinde Ulusal Güvenlik Danışmanı olarak göreve getirilerek İran ve Kuzey Kore'nin bombalanması gerekliliğine dair sert açıklamalarda bulunan John Bolton gösterilebilir

(<https://www.theguardian.com/us-news/2018/mar/22/who-is-john-bolton-trump-national-security-adviser>).

Donald Trump'ın soruşturma geçiriyor olmasının da etkisiyle İsrail'i de yanında destekçisi olarak yönlendirmesi ile güdülen Orta Doğu politikası, Avrupa Birliği ve çevre müttefik ülkeler açısından tedirginlik yaratmış ve endişelere neden olmuştur. Bunun nedeni olarak 2003 itibariyle yaşanan Körfez Krizi'nin yarattığı olumsuz tablo ve destek verilen terör örgütlerinin istenilenin dışında seyrettikleri silahlı politikalar sonucu El-Kaide sonrası DAEŞ'in gelmesi sadece isim olarak değişikliklere yol açmakta ve süresiz bu sirkülasyonunun kontrolsüzlüğün oluşmasına neden olmaktadır (<https://www.cnbc.com/2018/05/11/after-trumps-iran-move-the-eus-chief-says-its-now-time-for-europe-to-shine.htm>).

1979 yılında gerçekleşen İran Devrimi'nden itibaren planlanan, Sovyet tehlikesinin ortadan kalkmasının ardından 1990 yılı itibariyle daha da belirginleşen İran'ı parçalama düşüncesi, siyasal rejimini değiştirme planı öncü yaklaşımıyla, İsrail devletinin savaş ilan etme yetkisi verdiği başbakan Binyamin Netanyahu'nun, ABD destekli yönlendirilmiş olan bu görevi, İslam medeniyetinin çatışma haline sokularak, Şii-Sünni karşılaşmasının körüklenmesi istenmektedir. İran, Irak, Suriye, Lübnan gibi ülkelerde son dönem de güç kazanan Şii unsurlarının, ağırlıklı olarak büyük güçlerin ekonomi yönünden ihtiyaçlarını karşılama zorunluluğunun getirisi olarak bölge de savaş çıkartılması planlamaları, örneğin, İngiltere'nin desteği ile Suudi Arabistan'da yaratılmış olan Vahabilik, Sünnilik ve Şiilik önceliğinde İslam'ın diğer unsurlarına da içine katacak şekilde düşmancıl gözle değerlendirilmekte ve savaş ihtimallerini arttırmaktadır (Yıldırım, 2018).

Bankacılık sektörünün paranın petrol açısından değerlendirilmesi nedeni, agresif politikaların getirileri sonucu, İran'ın kara listeye alınması ile Barack Obama döneminde imzalanan ve Orta Doğu'ya barış getirmesi planlanmış olan nükleer antlaşmanın Donald Trump tarafından daha iyisini yaparım mentalitesi ile tersine bir politika izlenmesi gelecekte hem ABD açısından hem de bölge açısından riskli sonuçlar doğurabilir. Trump yönetiminin, 11 Eylül ve Arap Baharı sonrası Yeni Dünya Düzeni bağlamında tehditlerin devamlılığı açısından terörizm vurgusu ile Suriye'de değişik stratejik yaklaşımlar uygulaması, Avrupa Birliği'nin ikinci plana atılarak, ABD'nin Suudi Arabistan'a milyonlarca dolara sattığı silahlar gibi gelişmeler ve İsrail'in de desteğini alması bölge de huzursuzluk yaratılmasına neden olmuştur.

Alınan kararlar açısından bakıldığında, 11 Eylül Saldırıları sonrası Irak'ın hedef gösterilerek neo-con isimlerin ısrarcı, müdahaleci yaklaşımları ile yoğrulan George W. Bush'un Orta Doğu Politikası'na benzer şekilde, günlük, fevri ve anlık alındığını düşündürten kararları, "evanjelist" isimleri tatmin edici yaklaşımlarıyla Kudüs'ün İsrail'in başkenti olarak kabul edilmesi, ambargo kararlarının arttırılması ile günümüzde İran'ı hedef alan Donald Trump politikaları, kriz yaratacak boyutta gelişmelerin yaşanması her daim olası olarak değerlendirilebilir.

5. SONUÇ VE OLASI BEKLENTİLER

Günümüze kadar olan süreçte, ABD'nin liderliğini muhafaza etmek ve küresel hegemonyasını sürdürmek isteyen ABD başkanları, dünyadaki etkin hakimiyet hedefleyen emperyal yaklaşımları ile istedikleri stratejilere uygun isimler ile yönetimlerini şekillendirmişlerdir. Radikal çıkışları ile popülizm sayesinde başkanlığa seçilen Donald J. Trump'ın varlıklı isimlerden ve radikal İslam karşıtlığı vurgusunu sıkça yapan, Irak ve Afganistan Savaşları'nda aktif rol oynayan, eski ordu mensuplarından oluşan kabinesi, dış politika konusunda öngürülemez yaklaşımları, dünyayı kaotik ve tehditkar algısı, ötekileştirici bakış açısı, ABD'nin çıkarlarını tek taraflı bir güç kullanarak sürdürmesi gerektiği söylemleri ve değişken politikalarının John Bolton gibi şahin isimlerin tutumlarıyla pekiştirmesi, George W. Bush'un "ötekileştirici" ve "müdahaleci" görüşüne yakın, idealist ticaret kapitalizmi anlayışını kullanarak, saldırgan realizme odaklı bir izlenim yaratmakta ve benzer bir politika sürdüreceği izlenimi vermektedir.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, ABD güvenlik stratejisine bağlı olarak belirlenen, çevreleme politikasına göre, Avrupa kıtasında İngiltere, Almanya; Orta Doğu'da İran, Türkiye, Irak ve Uzak Doğu'da Japonya, ABD'yi temelde koruyan ülkeler iken, günümüzde Suriye, Irak, İran ve Türkiye ile ilişkilerin vasat ilerliyor olması, ekonomik açıdan Rusya ile özellikle doğalgaz konusunda antlaşmalar yaparak, dostane ilişkiler yürüten Almanya ve Fransa'yı uyguladığı politikalar ile zor durumda bırakması, Japonya'nın çatışmaya izin veren anayasa değişikliğine rağmen halkın İkinci Dünya Savaşı tecrübesi ile Kore müdahalesine sıcak bakmamasına rağmen çatışmalara müdahil etmeye çalışması, özellikle Avrupa kıtası üzerindeki ağırlığını kaybetmeme düşüncesi ile Çin Halk Cumhuriyeti'nin İpek Yolu Projesi'ne sıcak bakmaması, Trans-Pasifik antlaşmalarının reddedilmesi, NAFTA'da Meksika ve Kanada'ya karşı duruş gösterilmesi gibi gelişmeler ABD dış politikası açısından geleneksel olarak hedeflenen müttefiklik anlayışından uzak bir şekilde hareket edildiğinin göstergeleridir. Bu açılardan değerlendirildiğinde, devletlerin üçüncü dünya savaşının çıkmaması için sarf ettikleri çaba doğrultusunda Suriye'de Fransa'nın çözüm önerileri sunması, Rusya'nın nükleer silahlanma konusunda İran ile yaptığı pazarlıklara dayalı iyimser yaklaşımlarına rağmen Donald Trump'ın anlaşılmaz tutumu tüm devletleri zor durumda bırakabilecek niteliktedir.

İsrail lobisi ile şekillenen ABD derin devletinin yönlendirmesine dayalı, Donald Trump'ın iç politikaya dönük, "vurmak" ya da "bombalamak" gibi tehditkar söylemleri, korkutma politikası, dış politika açısından silah satarak, ülkeleri kışkırtma politikasının yansımaları, ortak savunma sistemi ile Avrupa'yı tehlikelerden koruma amaçlı düşünülen NATO'nun Avrupa dışındaki bölgelerde, farklı işlevsellikte hareket etmesi, savaş çıkartma düşüncesi ile Türkiye ile Yunanistan'a uçak satılması gibi konular düşünüldüğünde devletlerin artık birlikten çok kendi güvenliklerini daha sağlama alır vaziyette hareket etmeleri gerektirmektedir sonucuna varılabilir.

Farklı bir açıdan değerlendirildiğinde ise Donald Trump'ın koltuğunu koruma amaçlı sürdürdüğü medyatik, reyting amaçlı agresif politikalarına karşın, ABD dış politika karar alımında en belirleyici aktör olarak başkan ve yönetimleri ön plana çıkarılmış olsa da,

geleneksel olarak tüm ABD başkanlarının karar alım süreçlerinde, strateji ve yöntem geliştirme-düşünce merkezleri, think-tank kuruluşlarının etkisi, baskı ve çıkar grupları, silah, havacılık, enerji, etnik ve dinsel lobiler çok önemli bir yere sahiptir. Başkan hangisi ile yakın ilişkiler içerisinde ise önceliklerini ona göre şekillendirmek zorunda kalmaktadır.

Diğer bir nokta ise, Amerikan anayasası yürütmenin tüm gücünü başkana vermiştir ama anayasa sınırsız gücü dengeleyecek ve kontrol edecek kendisine has karar alma mekanizmasına sahiptir. Örneğin, devlet başkanı savaş kararı verirse, senatonun 3/2'sinin savaşa onay vermesi gerekir. Yani, başkanın dönemsel etkisi olabilir ama ABD anayasası ne öngörür ise o doğrultuda karar alınır. Kısaca, ABD politik yaklaşımı tek kişi ile sınırlı değildir.

KAYNAKLAR

ABD İstihbarat Raporu: “Putin Trump’ın Seçilmesi İçin Siber Müdahalede Bulundu”:<http://www.ntv.com.tr/dunya/abd-istihbarat-raporu-putin-trump-secilmesi-icin-sibermudahalede-bulundu,jvdg6ldqm06wh03qfc9aha> (erişim tarihi: 07.01.2017).

Acer, Yücel (2003). “Irak Savaşı Ve Uluslararası İnsancıl Hukuk”, (Der. Ümit Özdağ, Serhat Erkmen), “*Irak Krizi 2002–2003*”, Asam Yayınları, Ankara.

After Trump’s Iran Move, The EU’s Chief Says It’s Now Time for ‘Europe To Shine’:
<https://www.cnbc.com/2018/05/11/after-trumps-iran-move-the-eus-chief-says-its-now-time-for-europe-to-shine.html> (erişim tarihi: 11.05.2018).

Arı, Tayyar (2004). *Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika*, 5. Baskı, Alfa Yayınları, İstanbul.
Arı, Tayyar (2017). *Geçmişten Günümüze Orta Doğu, Irak, İran, ABD, Petrol, Filistin Sorunu ve Arap Baharı*, C. 2, Alfa Akademi Yayınları, Bursa.

Arıboğan, Deniz Ülke (1998). *Kabileden Küreselleşmeye: Uluslararası İlişkiler Düşüncesi*, Sarmal Yayınları, İstanbul.

Arıboğan, Deniz Ülke (2007). *Uluslararası İlişkiler Düşüncesi: Tarihsel Gelişim*, Bahçeşehir Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

Ateş, Davut (2013). *Uluslararası Politika Nedir? Dünyayı Anlamak ve Anlatmak*, Dora Yayınları, Bursa.

Aydın, Mustafa (1996). “Uluslararası İlişkilerde Yaklaşım, Teori ve Analiz”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 51(1): 71–114.

Bal, İdris (2006). “Türkiye-ABD İlişkileri ve 2003 Irak Savaşının Önemi” (Der. İdris Bal), *21.Yy’da Türk Dış Politikası*, Agam Yayınları, Ankara.

Canbolat S. İbrahim (2003). *Savaş ve Barış Arasında Dünya*, 1. Baskı, Alfa Aktüel Yayınları, Bursa.

Donald Trump Picks John Kelly, Retired General, to Lead Homeland Security: <http://www.nytimes.com/2016/12/07/us/politics/john-kelly-dhs-trump.html> (erişim tarihi: 26.12.2016).

Donald Trump to Nominate James Mattis for Secretary of Defense: <http://edition.cnn.com/2016/12/01/politics/james-mattis-trump-secretary-of-defense/> (erişim tarihi: 26.12.2016).

Donald Trump's Cabinet is Complete, Here's The Full List: <https://www.nytimes.com/interactive/2016/us/politics/donald-trump-administration.html> (erişim tarihi: 10.05.2018).

Donald Trump's National-Security Team Takes Shape: <http://www.economist.com/news/united-states/21710812-jim-mattis-would-be-reassuring-choice-mike-flynn-alarming-one-donald-trumps> (erişim tarihi: 26.12.2016).

Donald Trump's Top 10 Campaign Promises: <http://www.politifact.com/truth-o-meter/article/2016/jul/15/donald-trumps-top-10-campaign-promises> (erişim tarihi: 25.12.2016).

Erhan, Çağrı (2003). "Yeni Muhafazakârların Gözüyle Türkiye'nin Değişen Vizyonu", *Görüş Dergisi*, 55: 25–34.

Everything You Need To Know About President Trump's Grueling Asia Tour: <http://time.com/5006936/donald-trump-china-vietnam-philippines-korea-japan-apec-asean/> (erişim tarihi: 12.05.2018).

Free To Speak, Ex-CIA Chief John Brennan Takes On Trump: <https://www.npr.org/sections/parallels/2018/04/26/606021805/free-to-speak-ex-cia-chief-john-brennan-takes-on-trump> (erişim tarihi: 02.05.2018).

Frum, David; Perle, Richard (2003). *An End To Evil: How To Win The War On Terror*, Random House, New York.

Fukuyama, Francis (2006). *Neo-Conların Sonu: Yol Ayrımındaki Amerika*, (Çev. Hasan Kaya), Profil Yayıncılık, İstanbul.

Fukuyama, Francis (1989). "The End Of History?", *National Interest*, 16: 3–18.

Gilpin, Robert (1983). *War and Change in World Politics*, Cambridge University Press, Nov 25, Cambridge.

Gina Haspel, Trump's Choice for C.I.A., Played Role in Torture Program: <https://www.nytimes.com/2018/03/13/us/politics/gina-haspel-cia-director-nominee-trump-torture-waterboarding.html> (erişim tarihi: 16.05.2018).

Grand Old Party-Gop: <https://www.gop.com/> (erişim tarihi: 24.12.2016).

Haas, L. Mark (1999). "Reinhold Niebuhr's Christian Pragmatism: A Principled Alternative to Consequantialism", *The Review of Politics*, 61(4): 605–635.

Haynes, Jeffrey (2008). “Religion And Foreign Policy Making İn Usa, India, Iran Towards A Research Agenda” *Third World Quartely*, 29(1): 143-165.

Here are 76 of Donald Trump’s Many Campaign Promises: https://www.washingtonpost.com/politics/trump-pushes-expanded-ban-on-muslims-and-other-foreigners/2016/06/13/c9988e96-317d-11e6-8ff7-7b6c1998b7a0_story.html?utm_term=.3eb944d50957 (erişim tarihi: 24.12.2016).

Hobbes, Thomas (2003). *Leviathan-Bir Din ve Dünya Devletinin İçeriği, Biçimi ve Kudreti*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul (İlk Baskı 1651).

Huntington, Samuel (Yaz 1993). “The Clash of Civilizations”, *Foreign Affairs*, 72(3): 22–49.

İşyar, Ömer Göksel (2013). *Karşılaştırmalı Dış Politikalar Yöntemler – Modeller – Örnekler Ve Karşılaştırmalı Türk Dış Politikası*, Dora Yayıncılık, Bursa.

Jackson, Robert; Sorensen (2007). George. *International Relations Theory And Approaches*, Oxford University Press, New York.

Jahn, Beate (2000). “*The Cultural Construction Of International Relations*” Palgrave, New York.

John Bolton Begins To Shape National Security Council Staff: http://www.washingtonpost.com/news/post-politics/wp/2018/04/20/john-bolton-begins-to-shape-national-security-council-staff/?noredirect=on&utm_term=.95aa21be0784 (erişim tarihi: 10.05.2018).

John Kerry Urges Trump Not to Ditch Iran Nuclear Deal: <https://edition.cnn.com/2018/05/08/politics/iran-deal-john-kerry-trump-intl/index.html> (erişim tarihi: 09.05.2018).

Johnson, Alan (2007). “The Neoconservative Persuasion and Foreign Policy: An Interview with Joshua Muravchik”, *Demokratiya*, 11(1): 260–287.

Karadeli, Cem (2006). “Uluslararası Sistem: Tanımlar, Teoriler, Kurallar” (Ed. İdris Bal), *Değişen Dünyada Uluslararası İlişkiler*, 1. Baskı, Lalezar Yayınları, Ankara.

Kareem Abdul-Jabbar: Donald Trump’s Ideas On Muslims Are Tyrannical: <http://www.cnn.com/2016/07/28/kareem-abdul-jabbar-donald-trumps-ideas-on-muslims-are-tyrannical.html> (erişim tarihi: 24.12.2016).

Kennan, George Frost (1951). *American Diplomacy, 1900–1950*, Chicago University Press, Chicago.

Keohane, Robert O. (1986). *Neorealism And Its Critics*, Columbia University Press, New York.

Keohane, Robert O.; Nye, Joseph S. (1977). *Power and Interdependence: World Politics in Transition*, Little Brown And Company, Boston.

Kıssinger, Henry (2011). *Diplomasi* (Çev. İbrahim. H. Kurt), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul (İlk Baskı 1994).

Krauthammer, Charles (2004). “In Defense of Democratic Realism”, *The National Interest*, 77(1): 115–135.

Kuduz Köpek: <http://www.turkererturk.com.tr/kuduz-kopek> (erişim tarihi: 27.12.2016).

Kurtbağ, Ömer (2010). *Amerikan Yeni Sağ ve Dış Politikası: Hegemonya Ekseninde Bir Analiz*, Uşak Yayınları, Ankara.

Kurtbağ, Ömer (2011). “Dış Politikaya Yansımalarıyla Amerikan Sağının Yükselişi ve Düşüşü: Çay Partisi Öncülüğünde Bir Yeniden Diriliş Mi?”, *Uluslararası Hukuk ve Politika*, 7(26): 1–28.

Leffler, Melvyn P. (Kasım-Aralık 2004). “Bush’un Dış Politikası”, *Foreign Policy Türkiye Baskısı*, 30: 10–16.

Lynch, J. Timothy (2008). “Kristol Balls: Neoconservative Visions of Islam and The Middle East”, *International Politics*, 45(2): 182–211.

Machiavelli, Niccolo (2008). *The Prince*, Oxford University Press, New York (İlk Baskı 1532).

Make America Great Again: <http://www.businessinsider.com/donald-trump-trademarked-make-america-great-again-2015-5> (erişim tarihi: 24.12.2016).

Morgenthau J. Hans (1970). “Politics Among Nations”, New York: Alfred Knopf., (Çev. B. Oran, O. Oskay), *Uluslararası Politika Türk Siyasi İlimler Derneği*, Ankara (İlk Baskı 1948).

Morgenthau, J. Hans (Ed.) (1946). *Peace, Security, And The United Nations*, University Of Chicago Press, Chicago.

Muravchik, Joshua (September 2003). “The Neoconservative Cabal”, *Commentary*, 116(2): 26–33.

Okur, Mehmet Akif (2010). *Emperyalizm, Hegemonya, İmparatorluk*, Binyıl Yayınevi, Ankara.

Oran, Baskın (Ed.) (2013). *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, Cilt: 3, 1. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul.

President-Elect Donald J. Trump Selects U.S. Senator Jeff Sessions for Attorney General, Lt. Gen. Michael Flynn as Assistant to The President for National Security Affairs and U.S. Rep. Mike Pompeo as Director of The Central Intelligence Agency: <https://greatagain.gov/president-elect-donald-j-3e652b8d0d07#osgou79qh> (erişim tarihi: 26.12.2016).

President-Elect Trump, <http://edition.cnn.com/election> (Erişim Tarihi: 14.12.2016).

Presidential Election Results: “Donald J. Trump Wins”: <http://www.nytimes.com/elections/results/president> (erişim tarihi: 24.12.2016).

Sarah Baxter, “Decline and Fall of The Neocons: http://www.timesonline.co.uk/tol/news/world/us_and_americas/article1812924.ece (erişim tarihi: 17.12.2016).

Strauss, Leo (1985), *Studies in Platonic Political Philosophy Political Philosophy*, University of Chicago Press, Chicago.

The Deal Breaker: <http://indianexpress.com/article/opinion/columns/the-deal-breaker-donald-trump-us-iran-nuclear-deal-5151808/> (erişim tarihi: 10.05.2018).

The Economist: “Sidelined by Reality: http://www.economist.com/world/na/displaystory.cfm?story_id=9043308 (erişim tarihi: 16.12.2016).

The Korean War Armistice: <http://www.bbc.com/news/10165796> (erişim tarihi: 22.04.2018).

The National Security Strategy of The United States of America September 2002: <http://www.whitehouse.gov/nsc/nss.pdf> (erişim tarihi: 16.12.2016).

The Trump Doctrine: A Non-Doctrine of Foreign Policy: <https://www.strategic-culture.org/news/2017/06/01/trump-doctrine-non-doctrine-foreign-policy.html> (erişim tarihi: 11.05.2018).

Tolson, Jay (September 2003). “The New American Empire?”, *U.S. News World Report*, 134: 35–40.

Trump Announces North Korea Summit Will Be in Singapore: <https://edition.cnn.com/2018/05/10/politics/singapore-donald-trump-kim-jong-un/index.html>, (erişim tarihi: 11.05.2018).

Trump Ousts Secretary of State Rex Tillerson: <http://www.businessinsider.com/trump-fires-secretary-of-state-rex-tillerson-2018-3> (erişim tarihi: 10.05.2018).

Trump Pushes Expanded Ban on Muslims Entering The U.S.: https://www.washingtonpost.com/news/post-politics/wp/2016/01/22/here-are-76-of-donald-trumps-many-campaign-promises/?utm_term=.3cb115a01f8e (erişim tarihi: 25.12.2016).

Trump Returns to Hardline Position on Illegal Immigration: <http://www.reuters.com/article/us-usa-election-trump-immigration-idusken1173f7> (erişim tarihi: 24.12.2016).

Trump Yönetiminin Politika Öncelikleri: <https://setav.org/assets/uploads/2017/01/analiz188.pdf> (erişim tarihi: 20.04.2018).

Trump's Controversial New Adviser Promoted Conservatism Even in The Navy: <http://www.militarytimes.com/articles/trumps-controversial-new-adviser-promoted-conservatism-even-in-the-navy> (erişim tarihi: 26.12.2016).

Trump's New World Order: <http://www.politico.com/story/2016/11/donald-trump-new-world-order-231513> (erişim tarihi: 25.12.2016).

Türkmen, Füsün (2005). “ABD’nin Dış Politikası: Devamlılık Ve Değişim”, *Doğu Batı Dergisi*, 32: 157–181.

Uzer, Umut (2006). “Uluslararası İlişkiler Teorileri” (Ed. İdris Bal), *Değişen Dünyada Uluslararası İlişkiler*, 1. Baskı, Lalezar Yayınları, Ankara.

Waltz, Kenneth N. (1979). “*Theory of International Politics*”, Ma: Addison-Wesley Pub. Co., Reading.

Waltz, Kenneth N. (1996). “From Theory of International Politics” (Ed. John A. Vasquez), *Classics of International Relations*, Upper Saddle River, Prentice Hall.

Who is John Bolton, Trump's New National Security Adviser: <https://www.theguardian.com/us-news/2018/mar/22/who-is-john-bolton-trump-national-security-adviser> (erişim tarihi: 08.05.2018).

Why Donald Trump Shouldn't Fill The Cabinet With General?, http://www.nytimes.com/2016/11/30/opinion/why-donald-trump-shouldnt-fill-the-cabinet-with-generals.html?_r=0 (erişim tarihi: 26.12.2016).

Wilson Fourteen Points, http://www.bbc.co.uk/history/worldwars/wwone/fourteen_points.shtml, (erişim tarihi: 14.12.2016).

Wohlstetter, Albert (1977). “Racing Forward? or Ambling Back?”, (Ed. Robert Conquest) *Defending America*, Ny: Basic Books, New York.

Yanardağ, Merdan (Ed.). (2004). *Yeni Muhafazakarlar (Neo-Cons) Amerika'nın Kara Kitabı*, Çiviyazıları Yayınları, İstanbul.

Yıldırım, Deniz (2018). “Orta Doğu’da Vehhabi-Şii Mücadelesi”, *Tesam Akademi Dergisi - Turkish Journal of Tesam Academy*, 5 (1): 63 – 95.

Yılmaz, Muzaffer Ercan (2010). *Savaş ve Uluslararası Sistem*, Nobel Yayınları, İstanbul.